

СВЯЩЕННІ КНИГИ ЛЮДСТВА ЯК ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРИ І ДЖЕРЕЛО ЛІТЕРАТУРИ

Усі великі релігії мають свої *священні книги*, в яких викладено основні ідеї та заповіді віровчення. Тексти релігійних книг мають величезне значення в історії людства. У них сформульовано систему моральних цінностей, норми поведінки, відображені певні історичні події.

До видатних пам'яток літератури належать, зокрема, *Веди* (II тисячоліття до нашої ери), *Біблія* (XIII століття до нашої ери – II століття нашої ери) і *Коран* (VII століття нашої ери). Водночас для мільйонів людей вони є священними книгами: *індуїзму* (Веди), *християнства* (Біблія) та *ісламу* (Коран).

Хоча Веди, Біблія і Коран виникли як релігійні книги, вони увібрали весь попередній досвід народів, які їх створювали, — міфи, легенди, перекази, фольклорні твори (зокрема пісні, прислів'я, загадки, байки), історичні хроніки, філософсько-релігійні трактати¹, а також законодавчі кодекси, де особливе місце посіли вимоги до моральної поведінки людей.

Уже в давні часи досконала форма викладу Вед, Біблії і Корану незмінно викликала захоплення. Усі ці книги називають *богонатхненими* — мудреці, царі та пророки, яким традиційно приписується авторство, лише передали людям те, що почули від Бога.

Священні книги започаткували багаті літературні традиції в середовищі народів, які прийняли індуїзм, християнство та іслам. Літератури народів Індії, Європи і мусульманських країн на ранніх етапах розвитку були тісно пов'язані з Ведами, Біблією та Кораном. Більшу частину тогочасних творів складали навіяні ними вірші й поеми релігійного змісту, притчі, проповіді, повчання, оповіді про чудеса, а також прямі перекази священих книг.

ВЕДИ ЯК ПАМ'ЯТКА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Веди — одна з найдавніших пам'яток світової літератури. Виникли вони в Давній Індії, і початок їх створення вчені відносять до середини II тисячоліття до нашої ери. Веди — це релігійні збірки віршованих текстів, де в поетичній формі викладені основи релігії *індуїзму*.

Релігію індуїзму сповідую більшість населення сучасної Індії та Непалу. Вони визнають Веди найавторитетнішою частиною всієї індуї-

¹ Трактат (з латини *обговорювати, розглядати*) — науковий твір.

стської релігійної літератури. Однак із Вед розпочалася не лише індуїстська релігія, а й уся література та культура народів Індії.

Слово *веди* в перекладі з давньоіндійської мови (*санскриту*) означає **знання**. Індуїсти вважають усе, сказане у Ведах, священним знанням. Понад три тисячоліття право вивчати Веди мали лише **жерці**¹, які передавали їх усно від покоління до покоління. Ця традиція усної передачі Вед продовжує існувати в Індії і в наш час. За індуїстськими уявленнями, Веди ніким і ніколи не були створені, а вічно існували як божественне одкровення.

Веди – священні книги індуїзму

Походження *індуїзму* губиться у сивій давнині — ім'я його засновника не відоме. Індуїзм — релігія *політеїстична*, тобто його прихильники вірять у багатьох богів. Зараз індуїзм налічує понад 3 мільйони богів (!). Богам поклоняються в храмах, які їм присвячені. Попри все різноманіття богів і відсутність єдиної обрядовості існує обов'язкова умова, за якої людину вважають індуїстом — це визнання нею Вед священими книгами.

На початку I тисячоліття до нашої ери священні тексти різних племен Давньої Індії були впорядковані у чотири священні книги індуїзму — «*Rігвіда*», «*Самавіда*», «*Яджурвіда*» та «*Атхарвавіда*». Ці книги разом називають *Ведами*. У своєму завершенному вигляді чотири книги Вед пов'язані з обрядом жертвопринесення, під час якого були задіяні чотири жерці.

«*Rігвіда*» (веда гімнів) і «*Самавіда*» (веда співів) — це збірки тисяч гімнів. Їх декламували і наспівували під час жертвопринесень. Більшість текстів звеличує богів, а також містить прохання до них про допомогу (наприклад, для перемоги над ворогами, для досягнення успіху чи життєвих благ):

Дітей без ліку дайте нам, богині!
Небесні дочки, дайте нам багатства!
Прокинувшись у захисті безпечнім,
Батьками станемо синів хоробрих!

Пожертву даючи, до вас звертаюсь,
Близкучі дочки неба, й закликаю:

¹ Жерці — у давніх цивілізаціях служителі богів, посередники між людьми, богами і духами.

Славетними зробіть нас серед людства!
Нам це дадуть боги, Земля і Небо.

(Із гімну «До світової Зорі¹», «Рігведа»)
Переклад із санскриту Павла Ріттера

«Яджурвіда» (веда жертвопринесень) — це збірка правил жерт-
воприношень і жертовних замовлянь.

До складу «Атхарваведи» (веди заклинань) увійшли магічні за-
мовляння, спрямовані на відвернення злих духів (демонів), які вважа-
лися уособленням ворожих сил природи, хвороб та нещастя:

Як думки разом з бажанням,
Що летять далеко й швидко,
Так лети і ти, о кашлю,
За думками геть, далеко!

Як ті стріли найгостріші,
Що летять далеко й швидко,
Так лети і ти, о кашлю,
Згинь, щоб сліду не лишилось!

(Із замовляння «До кашлю», «Атхарваведа»)
Переклад із санскриту Павла Ріттера

«Атхарваведа» була упорядкована найпізніше (у VIII столітті до
нашої ери) і початково не входила до складу Вед. Однак із часом її та-
кож почали використовувати під час жертвопринесень, щоб відвернути
демонів, які могли зашкодити здійсненню обряду, і запобігти злу, що
загрожувало людині. Наприклад, у гімні «До великої Матері Землі» є
такі рядки:

На матері оцій, що всі рослини родить,
Землі тривкій, широкій і могутній,
На цій міцній землі живім щасливо!
Житлом великим стала ти, зросла велика,
Великим є твій тиск і рух невтримний. [...]
Твій дух принадний є у людях, Земле,
Він є в чоловіках, жінках, героях, конях

¹ Вранішній зорі Ушас — одній із найпопулярніших і найдавніших богинь Вед — у «Рігведі» присвячено понад 20 гімнів. Вона зображується як вродлива, одягнена у світло діва, яка їздить на колісниці, запряженій пурпуровими кіньми (або волами). Ушас відчиняє небесні ворота пітми і наповнює Всесвіт світлом.

І є в птахах, слонах, є в диких сарнах.
Оту красу, що є в дівчатах, Земле,
Дай і мені, щоб ненависті не підпадав ніколи! [...]

Нехай твоє нутро, не підлягаючи хворобам,
Усе для нас народжує, як мати діток, —
Усе життя своє ретельно і пильно
Ми шануватимем тебе пожертвами, о Земле!

(Із гімну «До великої Матері Землі», «Атхарваведа»)
Переклад із санскриту Павла Ріттера

У Ведах викладено уявлення давніх індійців про будову світу, про можливості й обов'язки різних богів, про походження й життєве призначення людини. Ці уявлення відображені в окремих невеликих сюжетах, що без визначеності послідовності розгорашені у книгах, причому деякі сюжети повторюються і навіть суперечать один одному.

Наприклад, поява Всесвіту в «Рігведі» описана в кількох різних сюжетах. Найпростіший із них — це шлюб Неба (батька) і Землі (матері), внаслідок якого народилося все суще у Всесвіті.

Найнаочнішим є сюжет про появу Всесвіту в результаті жертвопринесення гігантської тисячоокої і тисячоголової першоістоти на ім'я Пуруша, що займала весь існуючий простір. З очей Пуруша виникло Сонце, з голови — небо, з розуму — Місяць, з дихання — вітер тощо; з рота — жерці, з ніг — воїни, зі стегон — землероби.

Кількість богів у Ведах чітко не визначена, їхнє число коливається від 33 до 3339. Найголовніші боги Вед уособлюють природні стихії. Наприклад, *Індра* — це повелитель грому і блискавок, бог воїнів. Його, як давньогрецького Зевса, часто називають царем богів. *Варуна* — бог світових вод, повелитель землі і неба, охоронець істини і справедливості. *Агні* — бог вогню, *Ваю* — бог вітру, *Сур'я* — бог Сонця, *Сома* — бог Місяця, покровитель рослин, *Рудра* (пізніше отримав назву *Шіва*) — бог буревіїв, *Вішну* — бог сонячної енергії (згодом борець зі злом і захисник скривджених).

Проте не всі давньоіндійські боги пов'язані з природними стихіями. У Ведах обожнюються також психічні стани (бог гніву, бог віри) та різні види людської діяльності (бог творчості, бог захисту).

Водночас із прославленням богів Веди розповідають про їхні пригоди та боротьбу з демонами і ворожими племенами. Найпопулярніший ведичний герой — це *Індра*, неймовірно сильний і величезного зросту бог: